

คุณลักษณะที่พึงประสงค์และการรวมกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ

Desirability Characteristics and Assemblies of Health Communicators

อาจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศินี จุฑาวิจิตร²

อาจารย์พรพิมล ยุติโกมิตร³ นายปวิรรณห์ แสงพิทักษ์⁴

นายสุนิพล โพธิ์งาม⁵

.....

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะสุขภาพที่ดีของประชาชน เป็นวาระแห่งชาติที่ได้รับการขานรับจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างกว้างขวาง การสื่อสารสุขภาพ (health communication) จึงเป็นมาตรการหนึ่งที่หลายฝ่ายได้พยายามกระทำมาโดยตลอดเพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีสุขภาพที่ดีและสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพได้ ทั้งนี้นับได้ว่า สื่อมวลชน โดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์ เป็นสื่อหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนที่มีความแตกต่างและหลากหลายได้คราวละมากๆ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารสุขภาพทางวิทยุและโทรทัศน์ก็มีข้อจำกัด อันเนื่องมาจากช่วงเวลาและระยะเวลาในการออกอากาศ และถ้าพิจารณา โดยเปรียบเทียบกับรายการบันเทิงและสาระอื่นๆ ทั้งหมด จะพบว่า รายการสุขภาพมีสัดส่วนน้อยมาก ทั้งยังไม่ครอบคลุมและ/หรือเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกกลุ่ม (ปาริชาติ สถาปิตานนท์และคณะ (2546) นอกจากนี้ยังเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า นโยบายการบริหารสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ตลอดจนการผลิตรายการ ต่างก็ตกอยู่ภายใต้กลไกของระบบตลาดและธุรกิจ การกำหนดวาระด้านสุขภาพของสื่อมวลชน จึงไม่ได้มีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง และที่สำคัญ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ยังได้แข่งขันกันสร้างความสนใจให้กับสื่อมวลชน การที่สื่อมวลชนจะตัดสินใจเลือกประเด็น ใดให้เป็นวาระนั้น จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน อาทิ ปัจจัยของ ตัวผู้ผลิตสื่อเองและกระแสความร้อนแรงของประเด็น และก่อนที่สื่อจะนำเสนอวาระต่อสาธารณชนนั้น สื่อแต่ละประเภทจะสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับวาระในระดับที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของการพึ่งพาทุนและข้อมูล ธรรมชาติของตัวสื่อเองและอุดมการณ์ของผู้ผลิต ส่วนการสื่อสารสุขภาพทางสื่อสิ่งพิมพ์นั้น ก็ ยังขาดนักเขียนที่มีความรู้ด้านสุขภาพที่แท้จริง และขาดนักเขียนที่เชี่ยวชาญในการนำเสนอและ

.....

1. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
3. นักวิชาการอิสระ นิสิตปริญญาเอก ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 4-5 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

ถ่ายทอดข่าวสารสุขภาพให้น่าสนใจและเข้าใจได้ง่าย ทั้งหมดนี้เป็นการต่อยอดและแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารสุขภาพทางสื่อมวลชน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ยังกระทำกันอย่างไม่เป็นกระบวนการ ไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ไม่มีการวางแผนที่รัดกุมและต่อเนื่อง และไม่มีการประสานงานกันทั้งในด้านแหล่งข้อมูลและการกำหนดวาระด้านสุขภาพ

ปัญหาข้างต้นนี้ ได้นำมาสู่สมมติฐานสำคัญที่ว่า การปรับเปลี่ยนกระบวนการตลอดจนการกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบายและกลไกของการสื่อสารสุขภาพทั้งในระดับชาติและระดับชุมชน อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีของประชาชนและสังคมนั้น “นักสื่อสารสุขภาพ” น่าจะเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ คำถามของการวิจัยในที่นี้ คือ “นักสื่อสารสุขภาพ ” คือใคร ควรจะมีบทบาทอะไร มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อะไรบ้างและอย่างไร แนวทางการสร้างนักสื่อสารสุขภาพในบริบทที่เป็นจริงของสังคมควรเป็นเช่นไร และถ้ามีการรวมกลุ่มกันของนักสื่อสารสุขภาพ แล้ว จะมีประโยชน์อย่างไร ด้านใด มีความเป็นไปได้หรือไม่และบทบาทหน้าที่ของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มคืออะไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับนักสื่อสารสุขภาพ และวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ **วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับนักสื่อสารสุขภาพ** ได้แก่ การศึกษาและกำหนดคุณลักษณะ และภาพลักษณ์ ที่พึงประสงค์ของนักสื่อสารสุขภาพ การศึกษาและกำหนดพื้นที่ของนักสื่อสารสุขภาพในสังคม และการศึกษาแนวทางในการสร้างนักสื่อสารสุขภาพ ส่วน**วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ** ได้แก่ การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ เพื่อให้เกิดการสื่อสารสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาวัตถุประสงค์และรูปแบบของกลุ่มที่เอื้ออำนวยต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารสุขภาพ การศึกษาและกำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มและของสมาชิกกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ

วิธีวิทยาการวิจัย (Methodology)/กลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research)และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อต้องการตรวจสอบข้อมูลข้อมูลสถิติ (statistical data)และเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) ทำให้เกิดความเชื่อมั่นการวิจัยมากขึ้น

กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ จำนวน 400 คน กลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-interview) 30 คน และการประชุมระดมความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง (Focus group discussion) ในกลุ่มอาสาสมัคร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ผู้บริหารระดับจังหวัดและส่วนกลาง และนักสื่อสารสุขภาพ รวม 4 ครั้ง

ขอบเขตของการวิจัย

1. หน่วยของการศึกษา (Unit of Analysis) เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาเฉพาะ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เน้นการศึกษากลุ่มสื่อสารมวลชนประเภท วิทยุ โทรทัศน์ และ หนังสือพิมพ์เป็นหลัก

2. ประชากรของการวิจัย คือ นักสุขภาพ นักสื่อสารและนักการศึกษา ที่อยู่ในองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

2.1 นักสุขภาพ ประกอบด้วย

2.1.1 นักสุขภาพระดับผู้บริหาร ได้แก่ ผู้บริหารในกระทรวงสาธารณสุข โรงเรียนแพทย์ วิทยาลัยพยาบาลและสถานพยาบาล

2.1.2 นักสุขภาพระดับปฏิบัติ ได้แก่ นักศึกษาและนักส่งเสริมสุขภาพใน กระทรวงสาธารณสุข โรงเรียนแพทย์ วิทยาลัยพยาบาล สถานพยาบาลและสถานอนามัย

2.2 นักการศึกษา ประกอบด้วย อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรสุขภาพ หลักสูตรนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์ , เทคโนโลยีการศึกษา, สังคมศาสตร์การแพทย์, พัฒนาชุมชน, ครุศาสตร์ ฯลฯ

2.3 นักสื่อสาร ประกอบด้วย

2.3.1 สื่อมวลชนด้านวิทยุกระจายเสียง ได้แก่ ผู้ผลิตหรือผู้จัดรายการ ผู้ดำเนินรายการ วิทยากรประจำรายการ และผู้เขียนบทในรายการสุขภาพทางวิทยุกระจายเสียงทุกสถานีในเขต กรุงเทพมหานครทั้งระบบเอเอ็มและเอฟเอ็ม

2.3.2 สื่อมวลชนด้านวิทยุโทรทัศน์ ได้แก่ ผู้ผลิตหรือผู้จัดรายการ ผู้ดำเนินรายการ วิทยากรประจำรายการ และผู้เขียนบท ฯลฯ ของรายการสุขภาพทางวิทยุโทรทัศน์ทุกรายการทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3, 5, 7, 9, 11 new 1, ITV, TTV และ UBC

2.3.3 สื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์ ได้แก่ บรรณาธิการ นักข่าว และคอลัมนิสต์ ประจำคอลัมน์สุขภาพทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์และนิตยสาร

2.3.4 นักบรรณาธิการ ได้แก่ นักพัฒนาหรือผู้ที่ทำงานด้านการบรรณาธิการเผยแพร่ในองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำในภาคประชาสังคม

3. ประเด็นที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักสื่อสารสุขภาพ

3.2 ภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ของนักสื่อสารสุขภาพ

3.3 พื้นที่ของนักสื่อสารสุขภาพในสังคม

3.4 แนวทางในการสร้างนักสื่อสารสุขภาพตามคุณลักษณะและภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์

- 3.5 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ
- 3.6 วัตถุประสงค์และรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการสื่อสารสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ
- 3.7 บทบาทที่ถูกต้องคาดหวังของกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ
- 3.8 หน้าที่ของสมาชิกกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ

4. ประเด็นที่นำไปสู่การพัฒนา

การจัดตั้งกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ

นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

การสื่อสารสุขภาพ (health communication) หมายถึง กระบวนการและขั้นตอนในการผลิต / สร้างสรรค์ “ข่าวสารสุขภาพ” ทางสื่อมวลชน ออกสู่สายตาประชาชน

นักสื่อสารสุขภาพ (health communicator) หมายถึง บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร “ข่าวสารสุขภาพ” สู่ประชาชน ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและ/หรือ เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของนักสื่อสารสุขภาพ ได้แก่ การกำหนดประเด็น การกลั่นกรองข่าวสาร การคัดเลือกเนื้อหา การวางแผนการผลิต การเขียนบท การตรวจทาน การให้คำปรึกษา การผลิต/ จัดทำรายการที่เกี่ยวกับสุขภาพ การเขียนบทความด้านสุขภาพและการให้การศึกษาด้านสุขภาพแก่ ประชาชน ทั้งนี้แตกต่างกันตามสังกัดของหน่วยงาน

ในองค์การสื่อสารมวลชน บุคคลกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้ผลิต/จัดทำรายการ ผู้เขียนบท ผู้ดำเนินรายการ วิทยากรประจำรายการ บรรณาธิการ หัวหน้าข่าว นักข่าวสายสุขภาพ คอลัมนิสต์ประจำ คอลัมน์สุขภาพ ฯลฯ

สำหรับหน่วยงานด้านสุขภาพและหน่วยงานที่ให้บริการด้านสุขภาพ บุคคลกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่กำหนดประเด็นและวาระสุขภาพในการเผยแพร่และรณรงค์ ผู้ทำหน้าที่กลั่นกรอง คัดเลือกและนำเสนอ “ข่าวสารสุขภาพ” ให้แก่สื่อมวลชนและประชาชน ตลอดจนการตอบข้อซักถาม ข้อสงสัย และรวบรวมคำถามเพื่อการทบทวนหรือหารือในกรณีที่ข่าวสารสุขภาพนั้น ๆ มีความคลุมเครือและไม่ชัดเจน

คุณลักษณะ (Attribute) ที่พึงประสงค์ของนักสื่อสารสุขภาพ หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะที่ควรจะเป็นของนักสื่อสารสุขภาพ อันทำให้นักสื่อสารสุขภาพโดดเด่นและแตกต่างจากบุคคลอื่นและสามารถทำการสื่อสารสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

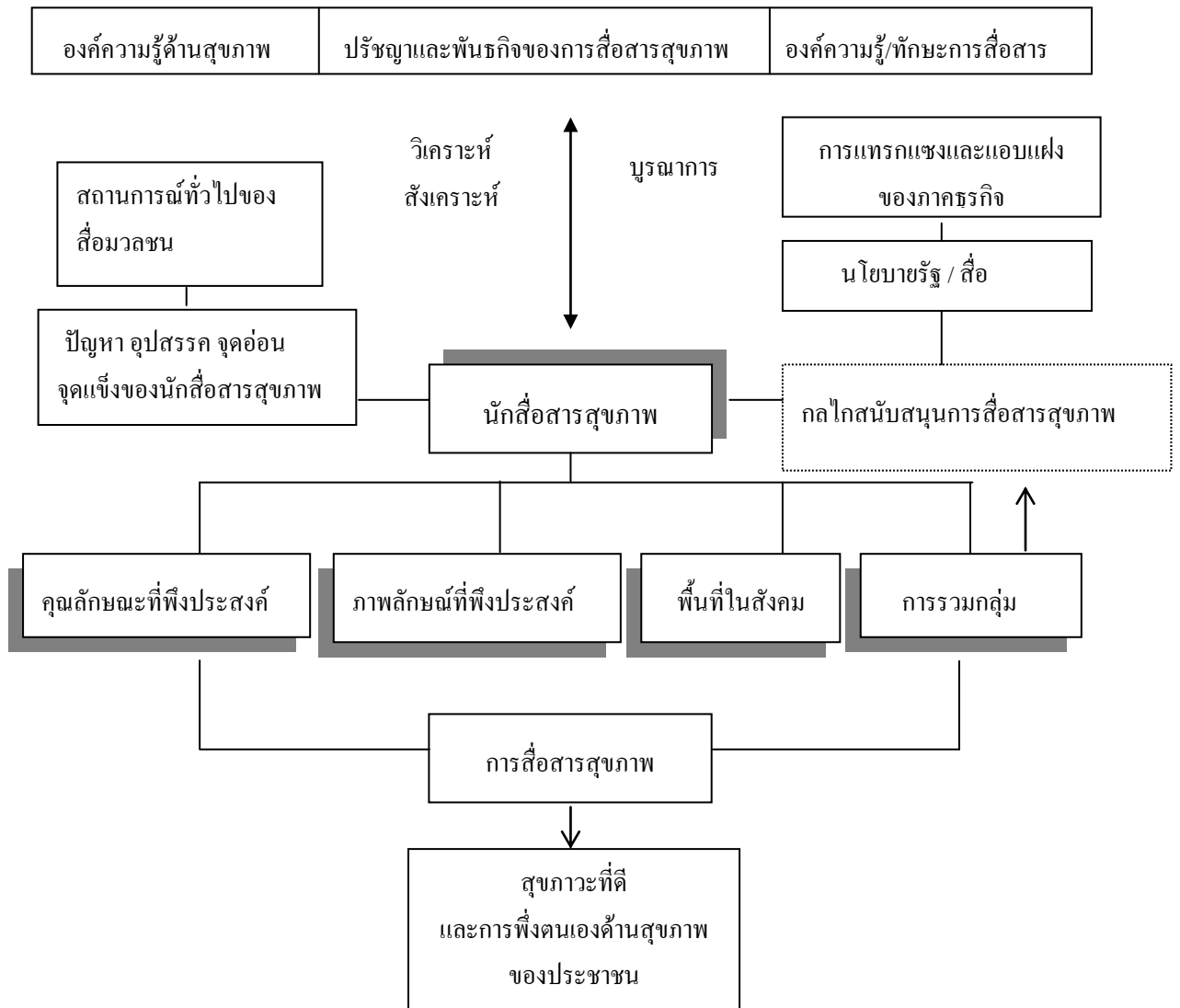
ภาพลักษณ์ (Image) ที่พึงประสงค์ของนักสื่อสารสุขภาพ หมายถึง ภาพหรือความรู้สึกนึกคิดของนักสื่อสารสุขภาพ ที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อภาพลักษณ์ อันจะทำให้ นักสื่อสารสุขภาพมีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับในสายตาของบุคคลเหล่านั้น

พื้นที่ (Space) ของนักสื่อสารสุขภาพ หมายถึง ตำแหน่งงานและ/หรือขอบข่ายการทำงาน ของนักสื่อสารสุขภาพในฐานะที่เป็น “อาชีพ” ที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและสังคม

กลุ่ม (Group) หมายถึง การรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมี วัตถุประสงค์สำคัญและมีกิจกรรมร่วมกันตามบทบาทและหน้าที่ เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ

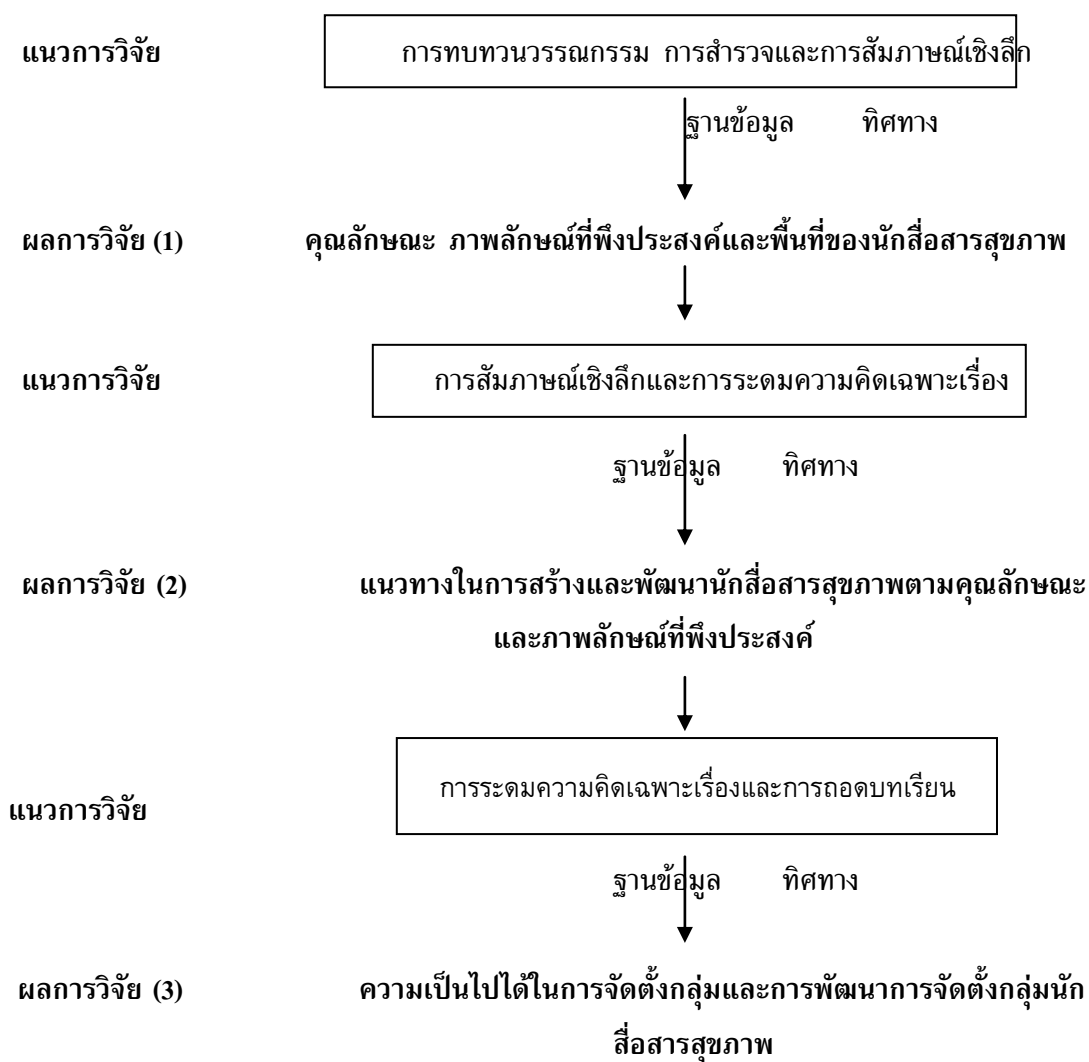
กลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ หมายถึง การรวมกลุ่มของนักสื่อสารสุขภาพโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ร่วมกันประการหนึ่ง คือ การมุ่งให้ประชาชนได้เข้าถึงข่าวสารสุขภาพที่เข้าใจง่ายและถูกต้อง อันนำไปสู่ การมีสุขภาพที่ดีและการพึ่งตนเองในด้านสุขภาพ

ฐานความคิดในการวิจัย

ในการสื่อสารสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารสุขภาพที่ถูกต้องและเข้าใจง่ายขึ้น นักสื่อสารสุขภาพจำเป็นจะต้องยึดถือปรัชญาและพันธกิจของ “การสื่อสารสุขภาพ” เป็นสำคัญ ทั้งจะต้องวิเคราะห์ สังเคราะห์และบูรณาการองค์ความรู้ด้านสุขภาพ ด้านการสื่อสารและด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ดังนั้นนักสื่อสารสุขภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เฉพาะตัวที่แตกต่างจากคุณลักษณะของนักสื่อสารหรือนักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ มีภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์จากสายตาและมุมมองของผู้รับสาร และมีพื้นที่ในสังคมที่ชัดเจนอันหมายถึงการได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ การรวมกลุ่มของนักสื่อสารสุขภาพ ก็จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารสุขภาพ และการสร้างกลไกสนับสนุนการสื่อสารสุขภาพ ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาล นโยบายขององค์กรสื่อ ตลอดจนการแทรกแซงของภาคธุรกิจที่แอบแฝงมากับการโฆษณาอันมีผลกระทบต่อข้อกำหนดวาระสุขภาพและความเป็นจริงของวาระสุขภาพ

แนวทางการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์และการรวมกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ระดับลึก และแบบบันทึกผลการประชุมเชิงปฏิบัติการการระดมความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย การสำรวจความคิดเห็น (Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-interview) การประชุมระดมความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง (Focus group discussion) และ การจัดสัมมนาเพื่อการจัดตั้งกลุ่มและการถอดบทเรียน (Seminar meting and learning lesson)

การจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหารในกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ ประกอบด้วย ผู้บริหารในกระทรวง สาธารณสุข โรงเรียนแพทย์ วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยการสาธารณสุข โรงพยาบาลประจำจังหวัด อำเภอ และตำบลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ผู้ปฏิบัติการในกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ ประกอบด้วย นักศึกษาและผู้ให้บริการในสถานพยาบาลระดับมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลประจำจังหวัด อำเภอ ตำบลในและนอกสังกัดกระทรวงสาธารณสุข นักวิชาการ ประกอบด้วย นักวิชาการในกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพและกลุ่มการสื่อสาร ได้แก่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรนิเทศศาสตร์ เทคโนโลยีการศึกษา สังคมศาสตร์การแพทย์ พัฒนาชุมชน ครุศาสตร์และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนักสื่อสารสุขภาพในองค์กรสื่อสารมวลชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ ผู้ผลิตรายการ ผู้ดำเนินรายการ วิทยากรประจำรายการ และผู้เขียนบทของรายการสุขภาพทางวิทยุกระจายเสียงในเขตกรุงเทพมหานครทั้งระบบเอเอ็มและเอฟเอ็ม สถานีโทรทัศน์ บรรณาธิการ นักข่าวและคอลัมนิสต์ประจำคอลัมน์สุขภาพทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์และนิตยสาร กลุ่มตัวอย่างตอบกลับมา 359 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 89.75

สรุปผลการวิจัย

คำว่า “นักสื่อสารสุขภาพ” นี้ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเห็นตรงกันว่าเป็นคำที่สื่อความหมายได้ว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่หรือมีความตระหนักถึงความสำคัญ ในการสื่อสารเกี่ยวกับสุขภาพไปยังบุคคลอีกคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ในลักษณะของการสื่อสารสองทาง และกลุ่มตัวอย่างยังตีความไปในทำนองเดียวกันว่า คำว่า “นัก” จะต้องหมายถึง การเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่ปฏิบัติจนมีความชำนาญ จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการระดมความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง สรุปได้ว่า บทบาทที่ถูกคาดหวังของนักสื่อสารสุขภาพ มีหลายด้าน ได้แก่ การ “สื่อ” ความรู้และข่าวสารสุขภาพ, การวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์การรณรงค์ , การเป็นผู้นำเรื่องสุขภาพ, การกระตุ้นเตือนบุคคลและสังคม,การบูรณาการการสื่อสารสุขภาพเข้ากับชีวิตประจำวันและการสื่อสารอย่างยึดมั่นในจริยธรรม

สำหรับบทบาทแรก คือ การ “สื่อ” ความรู้และข่าวสารสุขภาพ บุคคลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ เป็นความรู้ที่ถูกต้อง มีหลักฐานที่ชัดเจนและมาจากแหล่งสารที่เชื่อถือได้ ซึ่งจากการสำรวจความคิดเห็นของนักวิชาการ นักสุขภาพและนักสื่อสาร พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความรู้และความสามารถ นั้น นักสื่อสารสุขภาพควรจะต้อง มีความรู้และความสามารถเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพและการป้องกันโรคมามากที่สุด ($\bar{X} = 4.43$, S.D.= 0.60) รองลงมา คือ การมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถตีความเอกสารเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยได้อย่างถูกต้อง ($\bar{X} = 4.41$, S.D.= 0.63) และสามารถสื่อความโดยใช้ภาษาเขียนและภาษาพูดได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ($\bar{X} = 4.37$, S.D.= 0.65) ตามลำดับ

บทบาทที่สอง คือ การวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์การณรงค์ อันหมายความว่า นักสื่อสารสุขภาพจะต้องติดตามและเท่าทันข่าวสารข้อมูล เช่น ผลการวิจัยใหม่ๆ สถานการณ์ปัญหาและความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนกลยุทธ์ทางการตลาด ในภาคธุรกิจเอกชน ในที่นี้ นักสื่อสารสุขภาพจึงควรจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศแห่งการใฝ่รู้ เป็นผู้แสวงหา สนับสนุนและประสานงานให้เกิดมาตรการ กลไกและเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เอื้อต่อการสื่อสารสุขภาพสู่ประชาชน

บทบาทที่สาม ได้แก่ การเป็นผู้นำเรื่องสุขภาพ กล่าวคือ นักสื่อสารสุขภาพจะต้องมีความสามารถในการโน้มน้าวและชักจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายหันมาสนใจเรื่องสุขภาพ มีทักษะในการสื่อสารพร้อมทั้งแสดงให้เห็นว่า สุขภาพไม่ใช่เรื่องของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนทุกคนที่จะต้องให้ความสนใจ ป้องกันและดูแลสุขภาพทั้งของตนเองและครอบครัว ผู้นำที่ว่านี้ อาจเป็นได้ทั้งผู้นำ ตามธรรมชาติ คือ เป็นผู้ที่สนใจดูแลสุขภาพอยู่แล้ว หรือเคยผ่านประสบการณ์หรือวิกฤติการณ์ด้านสุขภาพมาก่อน และอาจเป็นผู้นำที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ จากการสำรวจ พบว่า ผู้นำด้านสุขภาพ ควรเป็นผู้ที่มีสุขภาวะและพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและเหมาะสม ($\bar{X} = 4.33$, S.D.= 0.66) ทำตัวเป็นแบบอย่างแก่สังคม ($\bar{X} = 4.15$, S.D.= 0.75) มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับในสังคม ($\bar{X} = 3.91$, S.D.= 0.73) และมีบุคลิกภาพที่ดี ($\bar{X} = 2.08$, S.D.= 1.15)

บทบาทที่สี่ ได้แก่ การกระตุ้นเตือนประชาชนและสังคม นักสื่อสารสุขภาพจะต้องมีความไวต่อความไม่ชอบมาพากลของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และคอยสะกิดเตือนให้ประชาชนรู้เท่าทัน ซึ่งเรื่องการกระตุ้นเตือนประชาชนและสังคมในประเด็นสุขภาพนี้ ไม่ได้จำกัดว่า จะต้องเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนเท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้ว จะต้องเป็นการสื่อสารในหลายๆ ระดับ โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จากการสำรวจความคิดเห็น พบว่า ในด้านทัศนคติและพฤติกรรม นักสื่อสารสุขภาพ ควรจะเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าในการดูแลสุขภาพมากที่สุด ($\bar{X} = 4.45$, S.D.= 0.60) รองลงมา คือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และคิดเชิงบวก ($\bar{X} = 4.42$,

S.D.= 0.62) และมีความตระหนักและใส่ใจเอาธุระรับผิดชอบต่อสังคม ($\bar{X} = 4.37$, S.D.= 0.63) ตามลำดับ

ในเรื่องตำแหน่งและอาชีพ ของนักสื่อสารสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ถ้าจะมีอยู่ในหน่วยงานหรือองค์กร ควรเป็นตำแหน่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนในแผนภูมิขององค์กร/หน่วยงาน หากเป็นนักข่าวแล้วควรต้องแยกออกจากนักข่าวสายสิ่งแวดล้อมหรือสายการศึกษา ในกรณีที่เป็นนักสื่อสารสุขภาพในหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ จะต้องแยกออกจากตำแหน่งนักประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่ม หลายฝ่ายไม่เห็นด้วยกับการมีตำแหน่งนักสื่อสารสุขภาพ เพราะการสื่อสารสุขภาพเป็นงานที่ผู้ทำต้องทำด้วยใจรัก มิใช่ทำเพราะเป็นหน้าที่ มิเช่นนั้นแล้ว ก็อาจจะคล้ายกับการมีตำแหน่งนักศึกษานในอดีต ส่วน แนวทางการสร้างนักสื่อสารสุขภาพ หลายฝ่ายเห็นตรงกันว่า ควรสร้างให้เป็นวิชาชีพ ($\bar{X} = 3.97$, S.D.= 0.69) ซึ่งสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่น การจัดอบรมระยะสั้นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการให้แก่ผู้เกี่ยวข้องและผู้สนใจในเรื่องการสื่อสารสุขภาพ ($\bar{X} = 3.96$, S.D.= 0.73) และการเปิดการเรียนการสอนหลักสูตร “การสื่อสารสุขภาพ” ในระดับประกาศนียบัตร ($\bar{X} = 3.81$, S.D.= 0.79) ระดับปริญญาตรี ($\bar{X} = 3.82$, S.D.= 0.82) และระดับบัณฑิตศึกษา ($\bar{X} = 3.59$, S.D.= 0.89) นอกจากนี้ยังสามารถที่จะปรับให้เป็นรายวิชาหนึ่งในหลักสูตรที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สุขภาพ ($\bar{X} = 3.67$, S.D.= 0.95)

สำหรับเรื่อง ประโยชน์จากการรวมกลุ่ม นักสื่อสารสุขภาพ จากการศึกษาพบว่า ถ้ามีการรวมกลุ่มกันระหว่างนักสื่อสารสุขภาพจะมีประโยชน์มาก ประโยชน์ที่น่าจะได้รับมากที่สุด คือ การที่สมาชิกกลุ่มจะได้รับการพัฒนาความรู้เรื่องสุขภาพและการสื่อสารสุขภาพ เช่น การจัดอบรม การประชุมประจำปี การสัมมนา ฯลฯ ($\bar{X} = 3.96$, S.D.= 0.69) รองลงมา คือ การแลกเปลี่ยนและเรียนรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพจากกันและกัน ($\bar{X} = 3.95$, S.D.= 0.66) และการมีเครือข่ายการสื่อสารสุขภาพที่เป็นระบบ ($\bar{X} = 3.91$, S.D.= 0.78) อันจะทำให้เกิดกลไกการประสานงานเพื่อแสวงหาแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมต่อการสื่อสารสุขภาพสู่ประชาชนต่อไป

ในเรื่อง รูปแบบของการรวมกลุ่ม กลุ่มตัวอย่าง ของการวิจัย เห็นว่ามีความสำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$, S.D.= 0.78) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีผู้นำและ/หรือผู้ประสานงานกลุ่ม ($\bar{X} = 3.97$, S.D.= 0.72) และมีเว็บไซต์เพื่อ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารสุขภาพ และเพื่อการประสานงานของกลุ่ม ($\bar{X} = 3.97$, S.D.= 0.75 ตามลำดับ) รองลงมา คือ การขยายเครือข่ายของกลุ่มสมาชิก ($\bar{X} = 3.91$, S.D.= 0.69) โดยในการรวมกลุ่มนั้นควรทำอย่างเป็นทางการ จัดตั้งและจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ($\bar{X} = 3.73$, S.D.= 0.85)

ด้านวัตถุประสงค์และบทบาท ของกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพนั้น กลุ่มตัวอย่าง ได้ให้ความสำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, S.D.= 0.73) โดยวัตถุประสงค์ที่ได้รับการยอมรับว่าสำคัญที่สุด คือ การมุ่งให้เกิดการสื่อสารสุขภาพที่ถูกต้องและเข้าใจง่ายแก่ประชาชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.28$, S.D.=

0.68) รองลงมา คือ การกำหนดจรรยาบรรณของนักสื่อสารสุขภาพ ($\bar{X} = 4.16$, S.D.= 0.74) และการลดการแทรกแซงจากอิทธิพลทางการค้าและการโฆษณา ($\bar{X} = 4.09$, S.D.= 0.75) ตามลำดับ ทั้งนี้หน้าที่ที่สำคัญของสมาชิก คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 4.11$, S.D.= 0.64) รองลงมา คือ การให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ($\bar{X} = 4.07$, S.D.= 0.66) และการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ ($\bar{X} = 4.04$, S.D.= 0.69) และการเผยแพร่นโยบายและกิจกรรมของกลุ่ม ($\bar{X} = 4.04$, S.D.= 0.67)

ข้อเสนอจากการวิจัย

1. ควรสร้างนักสื่อสารสุขภาพ ด้วยการพัฒนาความรู้ในสาขาต่างๆ แล้วสร้างหลักสูตรสายตรง “การสื่อสารสุขภาพ” เน้นการผลิตบัณฑิตแบบคุณภาพมากกว่าปริมาณ เป็นหลักสูตรปริญญาตรีหรือหลักสูตรต่อยอดในระดับบัณฑิตศึกษา การอบรมให้ความรู้เฉพาะด้านแก่ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการสื่อสารสุขภาพ เต็มเต็มในส่วนที่ขาดอยู่ ทั้งความรู้ด้านสุขภาพและการสื่อสาร การสอดแทรกความรู้และทักษะที่จำเป็นทางการสื่อสารให้เป็นรายวิชาหนึ่ง บรรจุอยู่ในหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตสุขภาพทุกหลักสูตร
2. นำส่วนดีของคุณลักษณะของนักสื่อสารสุขภาพ มาพัฒนากลุ่มนักสื่อสารสุขภาพให้มีความเข้มแข็ง และสร้างสถาบันหรือองค์กรรองรับโดยเฉพาะภาคราชการ
3. การกำหนดบทบาท ภารกิจ และพื้นที่ของนักสื่อสารสุขภาพให้ชัดเจน โดยเฉพาะภาคราชการ เช่นในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ และกระทรวงสาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรธุรกิจ
4. การผลักดันเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะในสังคม ในความเป็นนักสื่อสารสุขภาพ เพื่อการขับเคลื่อนประชาคม นักสื่อสารสุขภาพ
5. การรวมกลุ่มนักสื่อสารสุขภาพ ต้องทำให้เป็นจริงเป็นจัง และพัฒนาไปสู่เครือข่ายพันธมิตรความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆในสังคม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1.. การสานต่อและขยายเครือข่าย ด้วยการศึกษในเชิงลึกที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น
2. ศึกษากลุ่มนักสื่อสารสุขภาพในระดับต่างๆ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคที่มีความแตกต่างๆ ในวัฒนธรรม และประเภท/ชนิดของสื่อ ได้แก่ ทีวี วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างนักสื่อสารสุขภาพระดับชุมชน เพื่อสร้างสุขภาวะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้
4. การศึกษาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (content analysis) จากข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ นั้นเป็นลักษณะใด
5. การถอดบทเรียนของแผนการวิจัยและพัฒนา นักสื่อสารสุขภาพที่ผ่านมาเพื่อเชื่อมร้อยสานต่อและสรุปบทเรียน นำเสนอให้กับสังคมได้รับทราบ
6. รูปแบบและกระบวนการสร้างนักสื่อสารสุขภาพมืออาชีพ
7. การสร้างเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาพ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ.(2546). *เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อสารมวลชน* . กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเรือง เนียมหอมและคณะ. (2547). รายงาน การวิจัย “รูปแบบการพัฒนางานสื่อสารข้อมูลสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับนักสื่อสารสุขภาพ.” นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2546).*กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา* กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
-(2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และคณะ. (2541). *ผู้นำ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ.(2537). *ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำชาวบ้าน : คู่มือและทิศทางการพัฒนาผู้นำชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาชนบท*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สุภิญญา กลางณรงค์และคณะ. (2547). รายงานการวิจัย “สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์เพื่อข่าวสารสุขภาพเพื่อประชาชน.” นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- Edgar, Timothy and James Hyde. (2004). “Ten Years of the Emerson2Tufts Master’s Program in *Health Communication: A Survey of Emerson/ Tufts Alumni.*” Final Report June 7.